

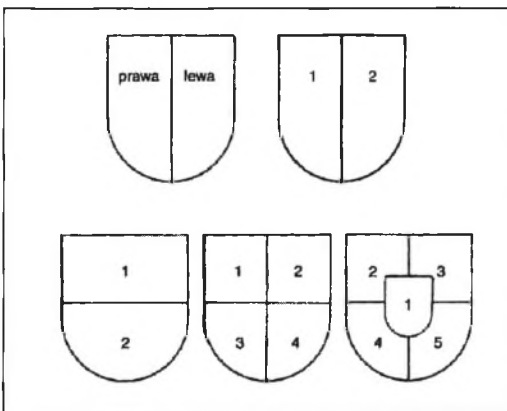
Dorota Gaj

HERB BUJARSKICH – SAS

Pierwszy herbarz polski (a więc pierwsze w dziejach narodu polskiego opisanie herbów wraz z informacjami o ich pochodzeniu) ukazał się w XV wieku. Autorem tego dzieła był najwybitniejszy kronikarz piętnastowiecznej Polski, Jan Długosz („Insignia seu clenodia incliti Regni Poloniae”). Jednak dopiero w XIX wieku sformułowano naukowe podstawy heraldyki. W Polsce duże zasługi w zakresie badań heraldycznych położyli: u schyłku XIX wieku – F. Piekosiński i A. Małecki, a w wieku XX – W. Semkowicz oraz S.K. Kuczyński.

Spróbujmy przypomnieć sobie definicję herbu. **Herby** to ustalone wg określonych reguł oznaki osób, rodzin, korporacji, miast, prowincji lub państw; znane w XII wieku (najstarsze herby w Anglii pochodzą z lat 1136-1138, na kontynencie europejskim z lat 1143-1144), od połowy XIII wieku dziedziczne. W Polsce na kształtowanie się herbów, oprócz wzorów zachodnioeuropejskich, duży wpływ miały rodzime znaki własnościowo-rozpoznawcze na pieczęciach; w wiekach XIII-XIV znaki przybrały postać herbów i stały się dziedziczne; przyjęte przez rycerstwo były symbolem jego uprzywilejowanego stanowego charakteru; herby państwowe zwykle brały początek z herbu panującego; głównymi elementami herbów są tarcza i godło, a w herbach szlacheckich także hełm z klejnotem, barwione tzw. tynkturami.

Barwy występujące w herbach przeniesione zostały z chorągwi w okresie powstawania herbów (XII w.). Rozpowszechniły się cztery zasadnicze barwy heraldyczne: czer-

Tarcza herbowa -
strony na tarczy i kolejność (ranga) pól
na tarczy
w zależności od jej podziału.

wona, błękitna, zielona, czarna; stosowano też dwa metale – złoto i srebro, zastępowane odpowiednio barwami żółtą i białą. W polskich herbach szlacheckich dominowały czerwień i srebro – barwy godła państwowego.

W heraldyce polskiej najliczniejszą grupę stanowią herby wywodzące się ze znaków rozpoznawczych, które z czasem przybrały kształty przedmiotów he-

raldycznych, umieszczonych w polach tarcz (tzw. herby mówiące); właściwe tylko heraldyce polskiej są znamiona słuchowe (zawołanie).¹

Z rysunku na poprzedniej stronie widzimy, że herb opisuje się, patrząc od strony rycerza, który trzyma przed sobą tarczę z godłem. Tak więc prawa strona tarczy będzie tą, która dla patrzącego znajduje się po lewej stronie. Następnie opisuje się barwę pól i godła umieszczone w tych polach.

Zgodnie z przyjętą zasadą postaram się opisać herb Sas, należący do rodu Bujarskich.

Sas - polski herb szlachecki; półksiężyc, 2 gwiazdy i strzała w polu błękitnym; związany (od połowy XIV w.) z włoskim rodem Dragów-Sasów.²

Tarcza herbowa jest błękitna, jednolita.

Zgodnie z zasadami heraldyki jest to barwa czysta, nasycona. Błękit symbolizował niebo, prawdę i wiarę, a także takie wspaniałe cechy jak: lojalność, wierność, łagodność, stałość, piękno, niezawisłość. Jest to też kolor Matki Bożej, a więc symbol odwołania się pod Jej opiekę.

W symbolice heraldycznej zostały uwzględnione nie tylko pojęcia religijne, zalety rodu i chlubne cechy charakteru, ale też każdej barwie przypisano określone ciała niebieskie, metale, kamienie szlachetne, żywioły, dni tygodnia.

Błękitowi odpowiadają więc odpowiednio: Wenus, miedź, szafir, powietrze i piątek.

Przejdźmy teraz do opisanie figur heraldycznych herbu Sas. Figury te, zwane też godłami, mogły przedstawiać motywy ludzi, zwierząt, roślin i ciał niebieskich. We wspomnianym herbie występuje złoty półksiężyc (zwrócony do góry), którego ramiona zwieńczone są dwiema złotymi gwiazdami. W herbach często pojawiają się przedmioty i sprzęty służące człowiekowi w życiu, walce, podróży itp. I tak strzała lub stylizowany grot strzały jest elementem oręża najczęściej występującym w polskich herbach. Widzimy go też w herbie Sas. Srebrna barwa strzały nie jest przypadkowa. O ile złote bywały symbole niebieskie (gwiazda, księżyc, słońce), symbole władzy (korona, pierścień, kielich), czy – zgodnie z zasadami botaniki – kłos, to złota strzała nie występowała nigdy. Należała ona bowiem do tej samej grupy figur co ręka zbrojna, miecz, lilia (przypominająca kształtem współczesną lilijkę harcercską), gozdawa (lilia podwójna spięta pierścieniem złotym), rogacina (stylizowany sam grot strzały).

¹ Encyklopedia powszechna PWN, Wydawnictwo Naukowe PWN SA 2004 r., hasła: *Herby i heraldyczne barwy*.

² Encyklopedia powszechna PWN, Wydawnictwo Naukowe PWN SA 2004 r., hasło: *Herb Sas*.

Pamiętajmy, że herb musiał być jedyny, wyjątkowy i wyróżniać się spośród innych. Znakami różniącymi były nie tylko elementy na tarczy, czyli tak zwane godła, ale też ozdoby herbowe. Omówienie ozdób herbowych należy zacząć od hełmu. Ozdoba ta pojawiła się w herbach rycerskich jako pierwsza, gdyż herby były znakami rycerzy.

Wyróżniającym się tu elementem jest też korona. W heraldyce zachodnioeuropejskiej rozpowszechnił się zwyczaj stylizowania koron, w zależności od rangi. Tak więc korona królewska miała kształt odmienny niż korona szlachecka, barona, hrabiego, a nawet księcia. W Polsce przyjęła się i rozpowszechniła korona szlachecka, która ma trzy widoczne kwiatony i po jednej perle między nimi. Z korony wyrasta klejnot, będący dodatkową ozdobą. Często jest to pawie ogon (tak, jak widzimy w herbie Sas), orle skrzydła lub rogi bawołu. Klejnot stanowił część herbu niemal od samego początku, był powtórzeniem godła z tarczy lub odrębnym znakiem.³ W okresie Polski szlacheckiej używano słowa „klejnot” zamiennie ze słowem herb. Oznaczał szlachectwo, godność szlachecką.

Herb Sas należy do starszych herbów polskich. Podobnie jak herbami Jelita, Korczak, Awdaniec (Abdank) i Lis pieczętowało się nim prawie 250 rodów, podczas gdy znanym z literatury herbem Zerwikaptur zaledwie kilka. Najwięcej rodów (prawie 700) pieczętowało się herbem Jastrzębiec, w następnej kolejności był Lubicz (480 rodów) i Leliwa (350).

Herby służyły nie tylko jako rycerski znak rozpoznawczy na turniejach i polach bitew, lecz stały się także znakami własnościowymi, umieszczanymi na szkatułach, skrzyaniach, meblach, kielichach. Później herbami ozdabiano zastawy stołowe rodu, księgi, powozy. Popularne było też umieszczanie herbu nad kominkiem, bramą wjazdową, na domach i pałacach.

Źródła:

Wiadomości zebrałam i opracowałam na podstawie informacji, zamieszczonych w kilku źródłach:

1. Encyklopedia powszechna PWN© Wydawnictwo Naukowe PWN SA 2004.
2. Nowa encyklopedia powszechna PWN t.2, Warszawa 1995.
3. Alfred Znamierowski, *Insygnia, symbole i herby polskie*, Media Sp.z o.o., Warszawa 2003. oraz na podstawie
4. wywiadu z historykiem - mgrm Michałem Barcikowskim.

³ Ibidem.